

500 BÜYÜK SANAYİ KURULUŞU'NUN

SON 10 YILLIK EĞİLİMLERİ

PROF. DR. OZAN BAKIŞ
Bahçeşehir Üniversitesi

Bu çalışmada İstanbul Sanayi Odası (İSO) verileri kullanılarak Türkiye'nin 500 Büyük Sanayi Kuruluşu'nun (İSO 500) son 10 yıl içindeki temel eğilimleri incelenmektedir. İstihdam, işgücü verimliliği, katma değer ve ihracat eğilimleri tüm ekonomi ile kıyaslanarak İSO 500 firmalarının özgünlüğü ortaya konmaya çalışılmıştır.

İhracat Eğilimleri

Tablo 1'de İSO 500'e giren firmaların ihracatının sektörel dağılımı (2013 ve 2023 yılları için) ve 10 yıllık büyüme oranları verilmektedir. Tablo incelendiğinde ihracat içindeki en yüksek payın "motorlu kara taşıtları imalatı" sektöründe olduğu anlaşılmaktadır. İkinci sırada "ana metal sanayii" gelmektedir. "Kok kömürü ve petrol ürünleri imalatı", "elektrikli teçhizat imalatı" ve "gıda ürünlerinin imalatı" diğer büyük ihracat sektörleri olarak öne çıkmaktadır.

Tablo 1'in en sağda yer alan sütununda ise her bir sektör ihracatının son 10 yılda sahip olduğu ortalama büyüme oranı (dolar cinsinden) verilmiştir. Büyüme oranı olarak bakıldığında dört sektör ("mücevherat, bijuteri eşyaları ve ilgili ürünler", "kağıt ve kağıt ürünlerinin imalatı", "ağaç, ağaç ürünlerinin imalatı (mobilya hariç)" öne çıksa da bu sektörlerin ihracat içindeki payları halen oldukça düşük seviyededir.

Görece büyük sektörlerden "motorlu kara taşıtları imalatı" ve "kok kömürü ve petrol ürünleri imalatı" görece iyi bir performans sergileyerek ortalamanın (yüzde 50,3) üzerinde bir artış gösterdikleri için son 10 yıllık süreçte payları artmıştır. Buna karşılık "ana metal sanayii", "elektrikli teçhizat imalatı" ve "gıda ürünlerinin imalatı" ortalamanın altında bir performans gösterdikleri için payları bir miktar düşmüştür.

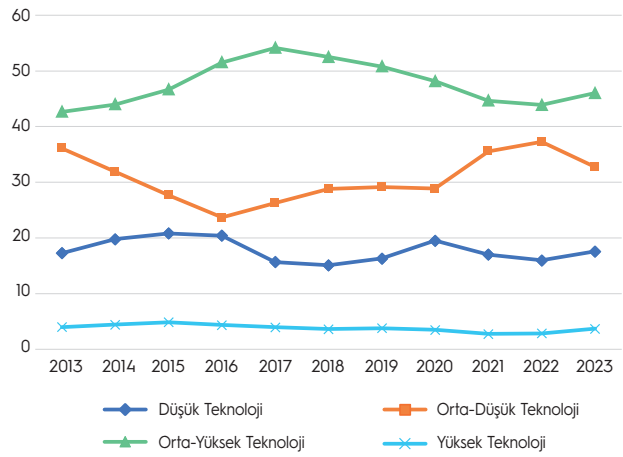
TABLO 1: İSO 500'DE SEKTÖRLERE GÖRE İHRACAT PAYLARI VE BÜYÜME ORANLARI (DOLAR)

	2013 Pay (%)	2023 Pay (%)	Değişim (%)
Motorlu kara taşıtları	24,7	27,8	68,9
Ana metal sanayii	17,9	13,7	14,5
Kok kömürü ve petrol ürünleri	8,6	10,3	79,9
Elektrikli teçhizat	9,5	9,4	49,0
Gıda ürünleri	8,5	8,3	46,9
Kimyasallar ve kimyasal ürünler	5,3	4,3	22,5
Metalik olmayan mineral ürünler	2,7	3,3	83,1
Kauçuk ve plastik ürünler	3,7	2,6	5,0
Diğer makine ve ekipman	1,9	2,6	104,7
Fabrikasyon metal ürünler	2,1	2,6	82,4
Tekstil ürünleri	4,0	2,5	-7,3
Mücevherat, bijuteri eşyaları	0,7	2,2	374,0
Diğer ulaşım araçları	1,6	2,1	88,9
Madencilik ve taş ocakçılığı	1,9	1,9	53,5
Bilgisayar, elektronik ve optik ürünler	2,6	1,8	4,0
Giyim eşyaları	1,7	1,7	47,7
Kağıt ve kağıt ürünleri	0,6	1,2	212,4
Ağaç, ağaç ürünleri	0,4	0,8	182,0
Temel eczacılık ürünleri	0,3	0,4	99,4
Tütün ürünleri	0,7	0,4	-18,2
Mobilya	0,2	0,1	47,7
İçecekler	0,2	0,1	7,6
Elektrik, gaz ve ikl. ür. ve dağ.	0,2	0,0	-86,5
Deri ve ilgili ürünler	0,0	0,0	-
Toplam (İSO 500)	100,0	100,0	50,3

Kaynak: İSO 500, Yazının Hesaplamaları.

Şekil 1'de ise İSO 500 firmalarının yaptığı ihracatın teknolojik yoğunluk bakımından seyri yer almaktadır. Yüksek teknolojik içeriğe sahip ürünlerin ihracat içindeki payı görece yatay bir seyir izlemiştir. Son 10 yıllık dönemde bu ürünlerin payı çok ufak bir azalış göstererek yüzde 4,0'ten yüzde 3,7'ye düşmüştür. Buna karşılık orta-yüksek teknolojik içeriğe sahip ürünlerin ihracat içindeki payı 2013-2018 arası neredeyse düzenli artarak yüzde 42'lerden yüzde 52'lere çıkmıştır. 2018 sonrası dönemde ise yine görece düzenli şekilde azalarak 2023 yılında yüzde 46'ya düşmüştür. Orta-düşük teknolojik içeriğe sahip ihracat ürünlerinin payı ise orta-yüksek teknolojik ürünlerle tam tezat oluşturacak şekilde önce azalmış (2016 yılına kadar), daha sonrasında ise artış göstermiştir.

2023 yılında orta-düşük teknolojik ürünlere sahip ihracat ürünlerin payı yüzde 32,7'dir. Son olarak, düşük teknolojik içeriğe sahip ürünlerin ihracat içindeki payı da görece yatay bir seyir izlemiştir. Son 10 yıldaki artış sadece 0,3 puandır (yüzde 17,3'ten yüzde 17,6'ya).

ŞEKİL 1: İSO 500'DE TEKNOLOJİ YOĞUNLUKLARINA GÖRE İHRACATIN DAĞILIMI (%)

Kaynak: İSO 500 verileri.

Emek Payı ve Kârlılık Oranı

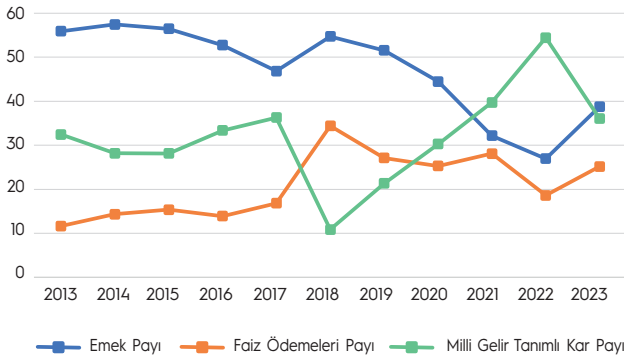
Son yıllarda akademik yazında sıklıkla tartışılan konulardan biri milli gelir içinde düşen emek payıdır. İSO 500 verisine bu gözle baktığımızda ortaya çıkan bulgular Şekil 2'de yer almaktadır. Teorik açıdan faktör fiyatları ile net katma değer, işgücüne yapılan ödemeler (emek payı), sermaye giderleri ile faaliyet kârının (milli gelir tanımlı kârın) toplamına eşittir.

Dünyadaki eğilimlerle benzer şekilde İSO 500 verisinde de ücretlilerin katma değerden aldığı payın neredeyse düzenli şekilde azaldığı görülmektedir. 2014'te net katma değer içinde emek payı yüzde 57,5 iken 10 yıl sonra aynı oran neredeyse 20 yüzde puan azalışla yüzde 38,8'e inmiştir. TÜİK tarafından yayınlanan "gelir yöntemi ile GSYH" rakamları da bu kadar güçlü olmamakla birlikte tüm ekonomi için benzer bir eğilim olduğunu göstermektedir.

Emek payının azalması, diğer iki bileşenin payının artışı ile mümkündür. Emek payındaki azalışın kabaca yarısı faiz ödemelerine giderken diğer yarısı milli gelir tanımlı kâra gitmiştir. Kredi Garanti Fonu ve diğer kamu desteklerinin İSO 500 başta olmak üzere firmaların ödedikleri

faiz miktarını sınırlı tuttıkları anlaşılmaktadır. Dikkat çeken bir diğer husus, enflasyonist sürecin başladığı 2019 sonrası dönemde karlılık oranındaki düzenli artıştır.

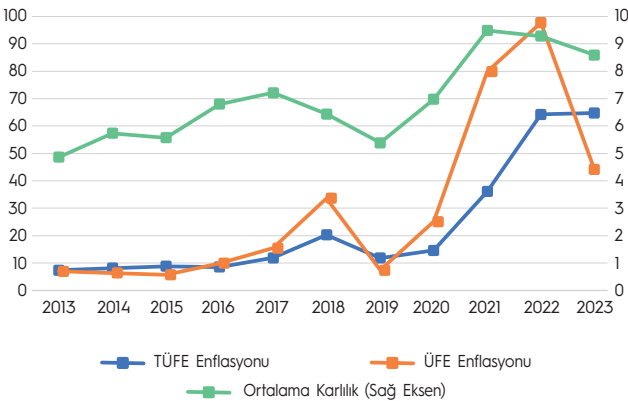
ŞEKİL 2: 500 BÜYÜK SANAYİ KURULUŞU'NDA NET KATMA DEĞERİN DAĞILIMI (%)

Kaynak: İSO 500 verileri.

Karlılıktaki bu artışın bir tanım sorunu olmadığını teyit etmek için, çok kullanılan bir diğer karlılık göstergesini inceleyebiliriz. Bu gösterge dönem kar ve zarar toplamının net satışlara oranı olarak tanımlanan karlılık oranıdır. Şekil 3'te sağ ekseninde yer alan karlılık oranının 2019 sonrası hızla artarak yüzde 6'lardan yüzde 9'lara çıktığı görülmektedir. Şekil 3'teki sol eksen ise 2013 sonrası enflasyon oranını TÜFE ve ÜFE ayırımında vermektedir. 2019 sonrası Türkiye ekonomisinde hem ÜFE hem de TÜFE'nin hızla artarak yüzde 50 civarına çıktıkları görülmektedir.

ŞEKİL 3: ENFLASYON ORANLARI (TÜFE – ÜFE, %) İLE İSO 500'ÜN ORTALAMA KARLILIK (DÖNEM KAR VE ZARAR TOPLAMI / SATIŞLAR) ORANI (%)

Kaynak: İSO 500 verileri, TÜİK.

İSO 500 ile Tüm Ekonomi Karşılaştırması

Bu bölümde İSO 500 firmalarının diğer firmalardan nasıl ayrıştığını anlamak için İSO 500 firma verilerini TÜİK verilerini kullanarak tüm ekonomi ile karşılaştırıyoruz. İlk olarak Tablo 2'de ihracat ve katma değer (KD) bakımından kıyaslama yapıyoruz. Bu kıyaslamada diğer yıllar başlangıç yılı olan 2014 yılı ile kıyaslanarak 2014 yılından ilgili yıla olan artışlar ortaya konmaktadır. İhracat cari dolar, katma değer ise cari TL olarak verildiğinden katma değerdeki artışlar görece daha yüksektir. Tablo 2 ile ilgili iki noktaya dikkat çekmek isteriz. İlk olarak, 10 yıllık süreçte hem tüm ekonomide hem de İSO 500 firmaları açısından ihracat artışı yüzde 50'nin üzerinde olmuştur. Tüm ekonomi ile İSO 500 arasında ihracat artışı bakımından pek bir fark yoktur. İkinci saptamamız katma değer ile ilgilidir. Buna göre İSO 500 firmalarının katma değer artışı ekonominin geri kalanına kıyasla çok daha yüksek olmuştur. Tüm ekonomide, son on yıllık süreçte, katma değer yaklaşık 13 katına çıkarken İSO 500 firmaları için artış 18 kattır.

TABLO 2: İSO 500 İLE TÜM EKONOMİNİN İHRACAT VE KATMA DEĞER BAKIMINDAN KARŞILAŞTIRILMASI

Yıl	İhracat (Dolar)		Katma Değer	
	Tüm Ekonomi	İSO 500	Tüm Ekonomi	İSO 500
2014	1,00	1,00	1,00	1,00
2015	0,91	0,87	1,14	1,12
2016	0,90	0,90	1,27	1,37
2017	0,99	1,05	1,53	1,72
2018	1,06	1,17	1,85	1,84
2019	1,09	1,20	2,14	2,34
2020	1,02	1,04	2,47	2,98
2021	1,35	1,40	3,57	5,31
2022	1,53	1,60	7,39	11,68
2023	1,53	1,55	12,79	18,12

Kaynak: İSO 500 verileri, TÜİK. Not: KD temel fiyatlarla (dolaylı vergiler hariç) katma değeri göstermektedir.

Tablo 3'te ise İSO 500 firmaları tüm ekonomi ile istihdam, ücretler ve işgücü verimliliği (İV) bakımından kıyaslanmaktadır. Yine 2014 yılı baz alınarak 1'e eşitlenmiştir. İstihdam artışı olarak tüm ekonomi ve İSO 500 firmaları benzer dinamiklere sahiptir.

Tüm ekonomide istihdam son on yılda 1,22 katına çıkarken İSO 500 firmaları için istihdam artışı 1,26 kattır. Aradaki fark görece küçüktür denebilir. Benzer şekilde işgücüne yapılan ödemelerdeki artış da paralellik göstermektedir. Hem tüm ekonomi hem de İSO 500 firmaları için ücret ödemeleri nominal olarak yaklaşık 13 kat artmıştır. Esas sürpriz İV'de kendisini göstermektedir. Tüm ekonomide İV artışı nominal olarak yaklaşık 10 kat iken İSO 500 için bu artış 14 katın üzerindedir.

TABLO 3: İSO 500 İLE TÜM FİRMALARIN İSTİHDAM, ÜCRET ÖDEMELERİ VE İŞGÜCÜ VERİMLİLİĞİ BAKIMINDAN KARŞILAŞTIRILMASI

Yıl	İstihdam		Ücret		İV	
	Tüm Ekonomi	İSO 500	Tüm Ekonomi	İSO 500	Tüm Ekonomi	İSO 500
2014	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00
2015	1,03	1,01	1,16	1,10	1,11	1,10
2016	1,05	1,04	1,42	1,28	1,21	1,32
2017	1,09	1,05	1,60	1,46	1,41	1,63
2018	1,11	1,08	1,91	1,75	1,67	1,70
2019	1,08	1,09	2,29	2,11	1,97	2,15
2020	1,03	1,12	2,50	2,42	2,39	2,66
2021	1,11	1,18	3,30	3,22	3,21	4,49
2022	1,19	1,23	5,99	5,99	6,23	9,48
2023	1,22	1,26	12,93	13,15	10,48	14,42

Kaynak: İSO 500 verileri, TÜİK. Not: İV = Katma Değer (KD)/İstihdam formülü kullanılmıştır. İstihdam için İSO 500 verisinde ücretli çalışan sayısı, tüm ekonomi için toplam çalışan sayısı esas alınmıştır. Tüm ekonomide çalışan sayısı hesaplanırken kendi hesabına çalışanlar, ücretsiz aile işçileri ve işverenler de yer almaktadır. İSO 500 verileri içinde bu üç gruptan, bekleneneği üzere, bir istihdam yoktur. KD temel fiyatlarla (dolaylı vergiler hariç) katma değeri göstermektedir.

Sonuç

İSO 500'e giren firmaların ihracatında en büyük paya sahip sektörlerin başında "motorlu kara taşıtlarının imalatı" ve "ana metal sanayii" gelmektedir. "Kok kömürü ve petrol ürünleri imalatı", "elektrikli teçhizat imalatı" ve "gıda ürünlerinin imalatı" diğer büyük ihracat sektörleridir. Bu ihracatın teknolojik yoğunluğuna bakıldığında son 10 yıllık dönemde orta-yüksek teknolojik içeriğe sahip ürünlerin ihracat içindeki payının arttığı, buna karşılık orta-düşük teknolojik içeriğe sahip ihracat ürünlerin payının ise azaldığı görülmektedir. Dünyadaki eğilimlerle benzer şekilde İSO 500 verisinde de ücretlilerin katma değerden aldığı payın neredeyse düzenli şekilde azaldığı görülmektedir. Emek payı azalırken faiz ödemeleri ve milli gelir tanımlı kârın payı artmıştır. Özellikle 2019 sonrası enflasyonist dönemde kârlılık oranındaki artış dikkat çekicidir.

“İhracatın teknolojik yoğunluğuna bakıldığında son 10 yıllık dönemde orta-yüksek teknolojik içeriğe sahip ürünlerin ihracat içindeki payının arttığı, buna karşılık orta-düşük teknolojik içeriğe sahip ürünlerin payının ise azaldığı görülmektedir.”